

dum, Cisterciensem monachum, ep. ad Cardinal. Atanensem, quam refert Baron., ann. 1188, n. 48, ubi etiam indicat fuisse tunc communiter a Theologis usu receptum. Atque idem verbum invenimus in historia quadam authentica, quam idem Baron. refert anno 1192, in fine. Ignoratur ergo initium consuetudinis utendi hoc verbo ad mysterium Eucharistiæ explicandum. Sed tamen ante Concilium Lateranense non erat publica auctoritate confirmatum; ibi vero universa Ecclesia in usu illius vocis *transsubstantiationis* ad explicandum hoc mysterium consensit. Et postea Concilium Florentinum quamvis illa voce non fuerit usum, loco illius, ejus definitionem seu descriptionem apposuit dicens: *Substantia panis in corpus Christi, et substantia vini in sanguinem convertuntur*. Nihil enim aliud Lateranense Concilium *transsubstantiationis* voce significare voluit, nisi conversionem totius substantiæ in aliam integram substantiam, hujus siquidem conversionis genus optime illa voce significatur et exprimitur. Nam et præscindit a voce mutationis, quæ in physico rigore solet subjectum postulare; et excludit quemcumque errorem asserentem manere sub speciebus panis, vel naturam panis, vel partem ejus ut materiam, aut formam, vel aliquid ejus, ut ipsum esse, vel subsistentiam panis. Ideoque merito Concilium Tridentinum, sess. 13, c. 4, et canon. 2, asseruit conversionem illam totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem Christi, *convenienter, proprie, et aptissime a Sancta Ecclesia Catholica transsubstantiationem esse appellatam*.

3. Denique superiori libro ostensum est, solere Ecclesiam in Conciliis, præsertim œcumenicis, novas adinventæ voces, quibus antiqua mysteria fidei contra insurgentes hæreticos, et novas eorum opiniones, tergiversationes, et calumnias declaret ac defendat; cur ergo non potuerunt Concilium Lateranense et Tridentinum in simili vocis institutione vel approbatione, antiqua Concilia Nicænum I et Ephesinum I imitari? Quid ergo habet rex, quod in *transsubstantiationis* voce improbet, cum rem negare nequeat, si Catholicus non tantum nomine, sed et revera, quod summopere optamus, esse velit; aut quomodo potest negare *transsubstantiationem* esse antiquissimam, eo quod sola vox minus antiqua sit, cum in causis non dissimilibus similes antiquorum hæreticorum tergiversationes Athanasius, Cyrillus Alexandrinus, et

alii Patres illis æquales gravissime reprehenderit? Atque hæc de hujus mysterii substantia ac veritate pro hujus loci opportunitate dixisse sufficiat, ut ad alios notatos errores transitum faciamus.

CAPUT IV.

EUCCHARISTIAM LATRIÆ ADORATIONE CONVENIENTER ADORARI, ET IN HUNC FINEM ELEVARI ET CIRCUMGESTARI.

1. *Christum Dominum cultu latriæ adorandum esse, ostenditur*.—Non est difficile exposito principio fidei veritatem hanc evidenter elicere, et alterum Protestantium errorem, quo Sacrosanctæ Eucharistiæ adorationem taxant, vel negant, satis perspicue refellere. Nam Christum Dominum verum Deum hominem, unica et perfecta latriæ adoratione adorandum esse docuit expresse Cyrillus cum Concilio Alexandrino, in ep. ad Nestorium, de Excom., his verbis: *Cum Verbum carni secundum hypostasim unitum esse confitemur, unum adoramus Filium ac Dominum Jesum Christum*. Et in anathematismo 8, damnat hunc modum loquendi, *assumptum hominem una cum Deo Verbo esse adorandum et glorificandum*, et anathema dicit in eum, *qui non magis una adoratione Emmanuelem honorat, et unam illi glorificationem, sicuti Verbum caro est factum, adaptat*. Quam doctrinam approbavit Concilium Ephesinum I, et Concilium Chalcædonense, ut supra retuli, et ab universa Ecclesia recepta est, nec potest illam negare rex Angliæ, qui se quatuor prima Concilia venerari profitetur. Præsertim quia sæpe in Evangelio legimus, hujusmodi adorationem Christo Domino non raro datam, nec ab ipso recusatam, sed approbatam potius, ut patet Joan. 9, in cæco a Christo illuminato, qui jam credens, *procidens adoravit eum*, et cap. 20, in Thoma, dicente: *Dominus meus, et Deus meus*. Et Paulus, ad Philippenses 2, de hac adoratione loquitur, cum dicit: *In nomine Jesu omne genu flectatur*. Et ad Roman. 14, de Christo interpretatur illud Isai. 45: *Mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deum*. Est ergo de fide certissimum Christum Dominum in sua specie visibili perfectissimo cultu adorandum esse. Cum igitur ostensum sit eundem Christum Deum hominem vere et realiter esse in Eucharistia præsentem, nullus revera credens Incarnationis

et Eucharistiæ mysteria, negare potest Eucharistiam esse adorandam.

2. An forte quia Christus ibi modo naturali et visibili non existit, et sub speciebus sacramentalibus latet, ideone tandem non æque adorandus, ac si corporeis oculis objiceretur? At hoc solummodo contingat illis, qui suis tantum sensibus fidem adhibent, qui profecto etiam in specie visibili Christum non adorarent, quia ejusdem divinitatem non viderent. Qui ergo vera fide in sua religione et adoratione ducitur, sicut adorat invisibile Verbum cum carne sub qua latet, ita adorat Verbum carnem factum, licet speciebus sacramentalibus sit obvelatum. Unde sicut Christus Dominus Thomæ dixit: *Quia vidisti me, Thoma, credidisti*; nam videndo Christi corpus et ejus vulnera, ipsum Deum credidit, et ut talem adoravit, ita quilibet Catholicus fidem adhibens verbis Christi, et videns species ejusdem verbis consecratas, Deum sub illis per fidem intuetur, et ita sacramentum illud adorat.

3. *Hunc articulum immerito a rege inter nuperos recenseri, ex Patribus ostenditur*.—Quam ob causam hæc Eucharistiæ religio et adoratio antiquissima etiam est in Ecclesia, quod nullus, qui antiquos Patres legerit, negare potest, quos breviter commemorabo, ut hæc etiam ratione constet, immerito regem Angliæ hunc articulum inter novos et nuperos annumerasse. Et in primis Ambr., lib. 3 de Spiritu Sancto, c. 12, prius de Angelis dicit, adorare non solum divinitatem Christi, sed etiam *scabellum pedum ejus*, quod de mysterio Incarnationis intelligit, et *scabellum terram illam, quam Dominus Jesus in carnis assumptione suscepit*, interpretatur, et ita exponit verba Psalm. 98: *Adorate scabellum pedum ejus*, dicens: *Per scabellum terra intelligitur, per terram autem caro Christi, quam hodie quoque in mysteriis adoramus, et quam Apostoli in Domino Jesu, ut supra diximus, adorant, neque enim divisus est Christus, sed unus*. Ubi aperte loquitur de perfecta adoratione latriæ, et adorationi Christi in propria specie existentis, hanc ipsiusmet sub speciebus sacramentalibus latitantis æquiparat. Atque eodem modo exponit prædicta verba Psalmi 98 Augustinus ibi, ubi eandem movet questionem, quomodo præcipiamur adorare scabellum pedum Dei, quod terra esse dicitur Matth. 4, et respondet: *Fluctuans convertito me ad Christum*. Et infra: *Suscipit enim de terra terram, caro enim de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit, et quia in ipsa car-*

ne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, et non solum non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Quod utinam attente legat et consideret rex Angliæ. Simili modo de hoc sacramento intelligit Augustinus, concion. 1 in Psalm. 24, verba illa: *Manducaverunt et adoraverunt omnes pinguis terræ*, quod eodem modo exponit epist. 120, cap. 7, et epist. 118, et cap. 3, comparans eum, qui frequenter ad Eucharistiam accedit, cum illo qui propter reverentiam abstinet: *Faciet* (inquit) *unusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum, neuter enim eorum exhonorat corpus et sanguinem Domini, si saluberrimum sacramentum certatim honorare contendunt*.

4. Præterea Cyrillus Hierosolymitanus, catech. 5 Mystag., in qua fere liturgiæ ritum describit, cum de communionem tractat, prius docet, quanta reverentia corpus Domini suscipiendum sit, deinde post communionem corporis Christi, inquit: *Accede et ad calicem sanguinis illius, non extendens manum, sed pronus adorationis in modum, et venerationis*. Plura tradit Chrysost., hom. 24, in 1 ad Cor., præsertim in fine, ubi inquit: *Hoc corpus etiam jacens in præsepi reveriti sunt Magi, et cum multo metu et tremore adorarunt, imitemur ergo vel barbaros, nos cælorum cives*. Et infra: *Tu non in præsepi vides, sed in altari*. Et iterum: *Non solum hoc corpus vides sicut illi, sed nosti ejus virtutem et dispensationem; inferius adhuc: Nos ergo ipsos excitemus, et formidemus, et longe majorem, quam illi barbari, ostendamus reverentiam*. Ubi etiam est consideranda æquiva ratio inter Christi adorationem in propria specie visibili, et in sacramento. Præterea homil. 3 de incomprehensibili Dei natura, circa finem, *Angelos etiam ait genua flectere Domino in hoc sacramento pro hominibus intercedentes, et dicentes: Pro his supplicamus, pro quibus tuum largitus es sanguinem; pro his oramus, pro quibus corpus hoc immolasti*. Addit etiam ibi, *solutum fuisse diaconum in Missa tempore consecrationis ducere energumenos, quos agitados vocat, utique a demone, et jubet* (inquit) *caput inclinare*. Videri etiam possunt Gregorius Nazianzenus, Orat. 11 de S. Gorgonia; et Origenes, homil. 6 in Josue; et Eusebius Emisenus, homil. 5 Paschali; Theodoret., dialog. 2 et 3; et Joannes Climacus, gradu 23: *Donum*

(inquit) *caeleste suscipiens adoro*; et Damascenus, lib. 4 de Fide, cap. 13. Neque contra veritatem hanc aliquid rex adducit, nec quid afferri possit, facile conijcere valeo.

5. *Eucharistiæ elevatio maxime laudabilis, et antiqua.* — Ex quo fundamento nullo quidem negotio evertitur, quod in hoc puncto de elevatione Eucharistiæ post consecrationem adorandi causa, adduxit rex. Hoc enim reprehendi non potest, quia malum sit, sicut etiam nec quia novum. Primum patet ex dictis, quia si adorare Eucharistiam ducatur sanctum, illam, ut adoretur, proponere et ostendere populo, non potest esse malum; ergo elevare idem sacramentum propter eundem finem, non potest esse reprehensibile, sed potius maxime laudabile. Quid enim vel in substantia illius actus, vel in modo, reprehensione dignum excogitari potest? Quod autem mos ille novus non sit, constat ex Dionysio, 3 cap., de Eccl. Hier., p. 3, ubi de sacerdote consecrante ait: *Sicque venerandissima mysteria consummat, et laudata oculis subjicit in signis sancte propositis*; et Basilius, lib. de Spiritu Sancto, cap. 27, hanc ponit inter apostolicas traditiones, quamvis non elevationem, sed *ostensionem vocet divini corporis, et sacri poculi.*

6. Et quanquam res non esset adeo antiqua, nihil obstaret quominus, approbante illam Ecclesia, cum omni fide et reverentia susciperetur. Et ideo merito Concilium Viennense inter alios errores Beguardorum et Beguinorum hunc damnavit, *quod in elevatione corporis Jesu Christi non debent assurgere, neque eidem reverentiam exhibere.* Quod tamen non de omnibus fidelibus, sed de quibusdam valde perfectis asserebant, quia dicebant imperfectionis esse, ab altissima contemplatione ad ministerium Eucharistiæ descendere, quæ erat ridicula dæmonum elusio. Ideoque etiam est valde laudabilis consuetudo Ecclesiæ, quod eo tempore, quo corpus Domini elevatur, pulsetur campanula, qua circumstantes ad Dominum adorandum excitentur. Neque hoc itidem est adeo novum, quin ante quadringentos annos fuerit a Gregorio IX Pontifice approbatum, teste Naclero, generat. 42. Et Ivo Carnotensis ante quingentos annos gratias egit reginæ Anglorum pro campanis quas Ecclesiæ Carnotensi dono dederat, indicans solitas esse pulsari consecrationis tempore. Hujusmodi ergo mores, cum ad optimum finem ordinentur, et in se nihil indecens aut divino cultui indecorum contineant,

sive parum, sive multum antiquitatis sortiti fuerint, laudabiles omnino sunt habendi.

7. *Eucharistiæ in supplicationibus circumgestionem non vituperandam, sed potius laudandam valde esse ostenditur.* — Ratio sumpta ex fine. — Atque hinc etiam responsum est ad articulum 3 a rege notatum, videlicet de usu circumgestandi divinum sacramentum in supplicationibus, quem ut superstitosum damnare solent Protestantes, quia novum, humano ingenio inventum, et ad cultum Eucharistiæ introductum. Quibus breviter respondemus, imprimis confitendo non esse morem nimis antiquum, quanquam neque nimis recentem omnino; cum ante tercentos quinquaginta annos inductus sit auctoritate Summorum Pontificum Urbani IV et Clementis V, cum generali Concilio Viennensi, ut habetur in Clement. unic., de Reliquiis et Venerat. Sanctor. Et statim universali consensu totius Ecclesiæ, et mirabili acclamatione et fructu susceptus est, et in dies confirmatus et auctus. Quod non sine speciali Spiritus Sancti providentia, ac nutu prorsus divino factum esse, dubitare nemo potest, qui promissionibus Christi fidem dederit, quibus, et se, et Spiritum Sanctum Ecclesiæ suæ in perpetuum gubernatorem et protectorem est pollicitus affutarum. Deinde in hoc etiam puncto locum habet ratio facta, quia hujusmodi institutio, et Eucharistiæ solemnibus circumgestatio finem habet optimum, et in actione ipsa nulla est superstitionis umbra, sed potius ad propositum sibi finem magna utilitas, et aptitudo maxima. Finis enim illius solemnitatis est tanti beneficii memoria populum christianum ad gratiarum actionem excitare, et ad percipiendum uberius tanti sacramenti gratiam et fructum commovere, ut prædicti Pontifices in exordio et discursu illius capituli summa cum pietate declararunt. Actio vero ipsa de se indifferens est, unde facta propter bonum finem, et debita fide ac reverentia, fit honestissima et religiosa, sicut in figura legimus de circumgestatione aræ, Numer. 14, et maxime 2 Regum 6, et 1 Paralip. 15.

8. *Refutatur hereticorum evasio.* — *Ecclesia potest statuere quidquid ad majorem Dei cultum opportunum fuerit.* — Quid ergo sit quod adversarii in hoc solemnibus ritibus reprehendant, nescio. Dicent fortasse non potuisse Ecclesiam hujusmodi novum ritum introducere. Sed hoc ab ipsis sine Scriptura, sine ratione, sine ullo prorsus fundamento, imo contra Scripturam et rationem assertum est.

Scriptura enim nunquam hoc prohibuit; imo ubique significat, ea, quæ pertinent ad cultum, cæremonias et ritus hujus sacramenti, Ecclesiæ providentiæ et dispositioni esse commissa, juxta illud 1 ad Cor. 11: *Cætera cum venero, disponam.* Deinde in veteri lege fuit potestas instituendi novum aliquod festum, ut constat 2 Macha. 4, et Esther, et Judith, ult., ac proinde multo magis est hæc potestas in Ecclesia, et ita consuevit a primordiis dies festos instituere ad Deum in Sanctis suis laudandum; ergo majori ratione potuit peculiarem diem instituere in honorem Sancti Sanctorum, et tanti beneficii commemorationem, ut Clemens V supra in virtute argumentabatur. Denique naturalis ipsa conditio humanæ naturæ postulat in his rebus varietatem et mutationem, unde incredibile est reliquisse Christum Ecclesiam suam ex hominibus congregatam sine hujusmodi potestate.

9. *In principio Ecclesiæ potuit hæc circumgestatio non esse utilis.* — In principio igitur nascentis Ecclesiæ potuit hæc celebritas non solum non esse necessaria, verum etiam neque utilis, quia Christiani inter infideles viventes, eisque subditi, non poterant sine periculo, tam publico et solemnibus ritibus sacramentum hoc colere. Postea vero licet fieri potuisset, tamen per multum temporis non est judicata necessaria hujusmodi solemnitas, quia pura, et sincera fide hoc mysterium ab omnibus Christi professoribus tenebatur, et quotidie, vel saltem singulis Dominicis ac festis diebus ejus memoria cum magna devotione ac fructu recolebatur. Postea vero cum errores contra veritatem hujus sacramenti ingruentes multiplicarentur, et charitas etiam ac devotio fidelium remitti videretur, prudentissime quidem ejusmodi instituta est solemnitas, quæ et fidelium animos in fide tanti sacramenti magis confirmaret, et ad gratitudinem dilectionemque excitaret ardentem. Quapropter merito Concilium Tridentinum anathema dixit illis, qui sacramentum hoc non esse adorandum assererent, festivaque celebratione peculiari venerandum, et in supplicationibus solemniter circumgestandum pernegarent. Nam in his omnibus vel supponitur error veritati præsentis Christi in hoc sacramento contrarius, vel saltem includuntur alii errores non minus veræ fidei adversantes, ut Ecclesiam universalem posse in moribus errare, vel non posse præcipere, nisi quod in Scriptura præceptum invenitur, vel, quod inde sequitur, omnes cære-

monias per Ecclesiam institutas esse superstitiosas; et similia, quæ aliis locis satis sunt refutata, et in sequentibus sæpius occurrent obvianda.

CAPUT V.

DE LAICORUM SUB UNA TANTUM SPECIE PANIS COMMUNIONE.

1. *Laicorum sub una specie communionem immerito reprehendit rex.* — *Objectio hereticorum.* — Cum rex in 4 articulo Ecclesiam Catholicam novitatis insimulat, eo quod laicis in specie tantum panis Eucharistiam exhibeat, in eadem salebra hæere videtur; in eo enim nititur, quod Ecclesia in usu vel ritibus sacramenti nihil addere aut minuere possit, vel immutare, quod universe et sine limitatione sumptum, rationi et Scripturæ contrarium esse demonstravimus. Quamvis enim illa, quæ sunt de substantia sacramentorum, et a Christo sunt instituta, mutari per Ecclesiam non valeant, nihilominus ea, quæ ad accidentales ritus, et ad mores utentium pertinent, variationem accipere, et Ecclesiæ auctoritate pro temporum opportunitatibus mutari possunt. At in præsentis articulo solent adversarii urgere dicentes, mutationem hanc contrariam fuisse Christi institutioni et præcepto. Nam Christus omnibus præcepit utriusque speciei perceptionem illis verbis, Joan. 6: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quæ verba ita fuisse principio Ecclesiæ intellecta, antiquus usus communicandi omnes fideles comprobare videtur. Accedit etiam, quod ipsa mutilatio sacramenti videtur esse contra illius institutionem, ac subinde intrinsece mala, tali institutione supposita.

2. *Solutio.* — *In usu Eucharistiæ sub una specie duo consideranda.* — *Sacerdoti sacrificanti communicatio sub una specie non permittitur.* — Sed in his etiam objectionibus non recedunt hæretici a superba præsumptione, qua judicium suum Ecclesiæ Catholicæ auctoritati præferunt, eamque in exponendo vero Scripturæ et Christi sensu, errare posse, imo et erasse dicere audent. Quia igitur ex contrario fundamento in hoc articulo potissime convincendi sunt, et illud satis est in superioribus confirmatum, ideo in præsentis breviter dictis objectionibus satisfaciemus, simulque morem Ecclesiæ nec novum esse, nec